

ItK

3-4

irodalomtörténeti Közlemények

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

1995

TARTALOMBÓL

*
Kukácsy Sándor: „Trombita, kürt, tanító vagyok” (Prédikátorok – hivatásukról, műfajukról)

*
Szörömpay H. János: Az Életképek irodalomkritikája

*
Kreke László: Műfaji differenciálódás és nemzeti identifikáció (A magyar regény a múlt század derekán)

*
Kotka Ferenc: Déry Tibor és Nagy László

*
Kovács István: Jegyzetek Bíró Ferenc *A felvilágosodás korának magyar irodalma* című korszakmonográfiájához

*
Kecskés András: Szerdahelyi István: *Verstan mindenkinek*

*
Kéber Antal: Gaal József elbeszélő prózája (Életkép, adoma, rajz)

*
Kánta Gábor: *Mozgai Pali, a gyermekhős* (Cholnoky-könyv. De melyiké?)

*
Kész Sándor: Zilahy Lajos 1956-os „perújításának” néhány levéldokumentuma Buday Tibor hagyatékában

*
Kiemle

IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

1995. XCIX. évfolyam 3–4. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Komlós Tibor
felelős szerkesztő

Bíró Ferenc
Dávidházi Péter
Horváth Iván
Kőszeghy Péter
Kulcsár Péter
Tverdota György
Veres András
*

Kádár Judit
a Szemle rovat szerkesztője,
technikai szerkesztő

- Lukácsy Sándor: „Trombita, kürt, tanító vagyok” (Prédikátorok – hivatásukról, műfajukról)* 271
Korompay H. János: Az Életképek irodalomkritikája 293
Imre László: Műfaji differenciálódás és nemzeti identifikáció (A magyar regény a múlt század derekán) 321

Kisebbségi közlemények

- Bubryák Orsolya: Weber János Wappen der königlichen freyen Stadt Epperies című művéről* 335
Botka Ferenc: Déry Tibor és Nagy László 344

Vita

- Fried István: Jegyzetek Bíró Ferenc A felvilágosodás korának magyar irodalma című korszakmonográfiájához* 355
Kecskés András: Szerdahelyi István: Verstan mindenkinek 367

Műhely

- Wéber Antal: Gaal József elbeszélő prózája (Életkép, adoma, rajz)* 377
Sánta Gábor: Mozgai Pali, a gyermekhős (Cholnoky-könyv. De melyiké?) 392

Adattár

- Praznovszky Mihály: Egy választási csíny Mikszáth ismeretlen levelében* 404
Illés Sándor: Zilahy Lajos 1956-os „perújításának” néhány levéldokumentuma Buday Tibor hagyatékában 407

Szemle

- Emlékezések Ady Endréről (Schweitzer Pál)* 419
Jan Ślaski: Wokół literatury włoskiej, węgierskiej i polskiej w epoce renesansu (Hopp Lajos) 424
Ludovicus Tubero: Kortörténeti feljegyzések (Magyarország) (Monok István) 427
„Im küttem én orvosságot”. Lobkowitz Poppel Éva levelezése 1622–1644 (Németh S. Katalin) 430
Baróti Szabó Dávid: Jer, magyar lantom (Szilágyi Márton) 431
Szathmári István: Stílusról, stilisztikáról napjainkban (Szabó Zoltán) 436

Krónika

- Horváth Károly** (1909–1995) (Németh G. Béla) 439

SZERKESZTŐSÉG
1118 Budapest
Ménesi út 11–13.

szakban járt lengyel földön, ami a különböző régiók (Krakkó, Gdańsk, Braniewo) kulturális, irodalmi, világnézeti, eszmei-művészi rétegei megismerésének lehetőségét jelzi. Az olasz kultúra forrásainak lengyelországi közvetítéssel történő bővülése is további figyelmet érdemel a költői pálya szemszögéből. Balassi és a kortárs lengyel költők közti tipológiai analógiák, műfajok és költői formák tanulmányozása is új eredményeket hozhat a két ország reneszánsz költészetének történeti vizsgálatában. Például kínálkozik Jan Smolnik és Łukasz Górnicki munkássága. Az előbbiről *Jan Smolnik i pisarze włoscy, az utóbbiról *Uwagi o italianizmie Łukasza Górnickiego* első ízben itt közölt írások szólnak. A föltételezésen belül marad a jogosan fölmerülő kérdés, nem került-e a lengyelországi éveiben sokat olvasó Balassi kezébe B. Castiglione *Cortegiano* című műve vagy lengyel változata, a Górnicki átdolgozásában megjelent *Dworzanin polski* (1566), a „lengyel udvari ember” népszerűvé vált könyve. S végül az a föltevés is bizonyításra vár, hogy lehet-e beszélni Balassinak a lengyel költészetben sejtett „élő recepció”-járól A. Czahrowski költészetének (po-ezja kresowa) tükrében.*

A polonista szerző könyvében nyilvánul az italianista és hungaroló-

gus filológiai fölkészültsége, egyéni ösz-szehasonlító módszertani törekvése és kritikus szemléletmódjára jellemző nyitottsága, új kutatási támpontok keresése és meghatározása, megalapozatlan analógiákkal és tipológiákkal szembeni fenntartása, a konvergens jelenségek mellett a különbségek kimutatása, egyszóval, kiegyensúlyozott, differenciált komparatista kutatói felfogása. A humanizmus és a reneszánsz olasz, lengyel, magyar irodalmi szempontú kutatási eredményei kamatozódhatnak a nagy európai művelődéstörténeti korszak közép-európai szálainak folytatódó föltárásában is. Jan Ślaski nem kis érdeme, hogy olasz és lengyel viszonylatban nemzetközi fórumokon, előadás- és tanulmánygyűjteményekben korszerű módon közvetíti a magyar szakirodalom kevésbé hozzáférhető, újabb jelentős eredményeit. S ha tekintetbe vesszük a realitásokat, hogy néhány évtizede a magyar és lengyel reneszánsz irodalom közötti közeli rokonság nem volt olyan nyilvánvaló, mint manapság, s hogy a lengyel kézikönyvekben ugyanolyan ritkák a magyar vonatkozások, mint fordítva, Jan Ślaski munkássága különösen eredményesnek és példaszerűnek mondható a közös tanulmányok terén.

Hopp Lajos

LUDOVICUS TUBERO: KORTÖRTÉNETI FELJEGYZÉSEK (MAGYARORSZÁG)

Közreadja Blazovich László, Sz. Galántai Erzsébet. Szeged, 1994. 403 l. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 4.)

A szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán több olyan kutatócsoport is működik, amelynek folyamatos és rendszeres forrásfeltáró tevékenysége mellett jut ideje a dokumentumok feldolgozására, illetve a felsőoktatásban közvetlenül is jól hasznosítható kiadványok megjelentetésére. Maguk a kutatók áldoznak tehát

időt és energiát annak a munkának az elvégzésére is, ami a társadalmi munkamegosztásban fejlettebb országokban külön intézményrendszer (például a kiadók) feladata, vállalása és nyeresége. (A hazai példa esetében a nyereség természetesen elmarad.)

Az egyik ilyen kutatócsoport a „Szegedi Középkorász Műhely”, amely egy

monumentális vállalkozás, az Anjou-kori Okmánytár mellett indította útjára a „Szegedi Középkortörténeti Könyvtár” sorozatot. E sorozat egyes darabjaiban az okleveles és az elbeszélő források magyar nyelven történő közreadása mellett olyan monografikus jellegű feldolgozások kapnak helyet, amelyek a forgalomban lévő tankönyvek ismeretanyagát egészítik ki, helyezik más megvilágításba az azokban tárgyalt eseményeket, dokumentumokat. Ez a szempont egyébként – a kutatás és az oktatás folyamatosan érvényesítendő egységének igénye – jól érvényesül a most ismertetendő kötetben is: ilyen az egyes fejezeteknek bekezdésekre való tagolása, amelyet sem a szerző, sem az eddigi kiadók (Adelarius Cravelius, Johann Georg Schwandtner) nem tettek meg; ilyen a mű fejezeteinek külön is megjelentetett címjegyzéke (375–398.), vagy éppen a jegyzetanyag azon jellemzője, hogy nemegyszer a szakembernek magától értetődő dolgokat magyaráz meg.

Ludvík Crijevic (Ludovicus Tubero 1459–1527) raguzai patrícius család gyermekeként a párizsi egyetemen szerzte humanista műveltségét. Hazatérte után, 1484-ben lépett be a bencés rendbe, s 1504-ig a raguzai Szent András kolostor szerzetese, majd haláláig a visnjicai Szent Jakab rendház apátja volt. Műve – a *Commentariorum de rebus suo tempore, nimirum ab anno Christi MCCCCXC usque ad annum Christi MDXXII in Pannonia et finitimis regionis gestis libri XI* – jelentős részében a magyarországi eseményeket tárgyalja a Török Birodalom terjeszkedése szempontjából. A most közzétett fordítás ezeket a magyar vonatkozású részeket tartalmazza.

Mint a Thuróczy-krónika esetében is, a fordítás előbb készült el, mint a mű kritikai kiadása. Maguk a fordítók is jelzik az ebből támadó nehézségeket. (Mi pedig reméljük, hogy a kritikai kiadásra is vállalkoznak majd.)

A fordítást készítő, a jegyzeteket és a bevezetést író szerzőpáros összeszokott team. Éppúgy ők adták közre Petrus Ransanus *A magyarok történetének rövid foglalata* című munkáját (Bp., Helikon Kiadó, 1985.); mint több, Tubero jog- és történet szemléletéről, humanizmusáról, a klasszikus latinitásbeli mintáiról szóló tanulmányt.

A bevezető most is (mint a Ransanus mű esetében is) tény- és tárgyszerű. Érinti mindazokat a kérdésköröket, amelyeket egy bevezetőben tárgyalni szokás: az életrajzot, a neveltetést, a történelmi helyzetet, a szerző szellemi környezetét, kapcsolatát az itáliai, a dalmáciai és a magyarországi humanistákkal, Frangepán Gergely udvarával és környezetével. A bevezetés érinti a humanista és a bencés rendi szemléletmód együttlétét és konfliktusait, Ludovicus Tubero Mátyás-képét (összehasonlítva Vitéz János és Janus Pannonius értékelésével), a szerző latinságát, klasszikus és kortárs mintáit; a „sine ira et studio” meghirdetett, de Velencével és némely vonatkozásban a magyarokkal kapcsolatban érvényesíteni nem tudott elvét is. Röviden tehát: ha tankönyvszerűen felsorolhatóak azok a retorikai szabályok, amelyeknek egy humanista történeti munka fordítása kiadói előszavában benne kell lenni, akkor ez az előszó formálisan minden bizonnyal megfelelné ezeknek a szabályoknak.

De ez az előszó mégis élettelennek tűnik.

Nem állítható, hogy azért lenne az, mert ebben a formájában az oktatásban jobban használható, s a szerzők nem szerették volna egy szakembereknek szánt bevezetővel terhelni a fordítás-kiadást. Egyébként a szakemberek éppúgy a fordítást fogják használni, mint a diákok, s örültek volna egy névmutatónak, vagy éppen annak, ha az Adelarius Cravelius-féle kiadás leírása is szerepelne a kötetben. Nem, az élettelen-

ség érzése attól támad a recenzijsben, ami már a bevezető végén található irodalomjegyzékből is nyomban kiviláglik. Mind az irodalomjegyzékből, mind az előszó tartalmából, szelleméből hiányzik ugyanis csaknem a teljeskörű magyar és nemzetközi szakirodalom, illetve annak ismerete. Nem igaz például, hogy a magyarországi humanizmusról utoljára Kardos Tibor írt érdemlegeset, a hivatkozott, 1955-ben megjelent, egyébként alapvető könyvében. Az sem igaz, hogy Kulcsár Péternek a humanista történetiszemlélettel kapcsolatban a Jagelló-korról 1981-ben, egy a történeti kutatás legújabb eredményeit népszerűsítő sorozatban megjelent munkája az egyetlen, amit idézni lehetne. Egy humanista történetírót ugyanis nem lehet kizárólag a történettudomány oldaláról megközelíteni. A kulcsszó ez esetben a művelődéstörténet. A művelődéstörténet, amely sajnálatosan mind a mai napig nem önálló tudományterület. Nincsen szakbizottsága az Országos Akkreditációs Bizottságnál, a különféle tudományos kutatási alapoknál, művelődéstörténeti tanszék is csak elvétve akad a felsőoktatási intézményekben. Ha lenne tényleges együttműködés az egyes tudományterületek között, vagy legalább olvasnánk egymás munkáit, akkor ez a tény önmagában nem lenne tragikus, noha jelentős gond maradna akkor is. De ez koránt sincs így.

A magyar irodalomtörténet-írás legutóbbi tizenöt évének történetében komoly viták zajlottak arról, melyek a humanista történetírás jellemzői. Ez a vita nemzetközi szinten is folytatódott, s a nemzetközi konferencia anyagáról külön kötet jelent meg. Klaniczay Tibor és Kulcsár Péter kiadott egy sor humanista történetírót, a nemzetközi szakirodalom eredményeit magába építő utószavakkal. A magyarországi humanista és késő-humanista történetírás jellem-

zőiről sokan és sokszor írtak (Borzsák István, Pirnát Antal, Téglásy Imre, Kulcsár Péter, Pajorin Klára stb.). A retorikai szabályok alkalmazása, az ars historica korai magyarországi megjelenése és egy-egy korabeli szövegművek műfaji besorolhatósága kapcsán ismét vitákat váltott ki (lásd pl. Bitskey István és Jankovics József disputáját Misztótfalusi Kis Miklós *Mentségéről*, vagy Bitskey több tanulmányát az emlékiratokról – ha már részben memoárnak minősül a bevezetőben Tubero munkája is). 1994-ben nem lehet megjelentetni egy olyan tanulmányt, amelyben szó esik Conrad Celtes Dunai Tudós Társaságáról, úgy, hogy az elmúlt öt évben ezzel kapcsolatban számos újdonságot felmutató Klaniczay Tibor-tanulmányokat ne ismerjük. Frangepán Gergely érseki udvarát, humanista környezetét ugyan lehet dicsérni, de nem úgy, hogy közben az egyéb kortárs, magyarországi, illetve környékbéli udvari kultúra történetét ne ismernénk.

Félreértés ne essék, a most megjelent Ludovicus Tubero-fordítás hallatlanul fontos. Mind a kutatás, mind az oktatás számára. A szövegművek magyar nyelven való kiadása hosszú időre szól. Nem magával a könyvvel, netán pusztán az előszóval vannak a gondjaim: hanem azzal, amit az előszó hiányai vetnek fel. A szakmák önmagukba zárkózásának intézményesülésével. A „Szegedi Középkorász Műhely”, de bármely más tudományos csoportosulás is végezhet kitartó, termékeny és invenciózus munkát, önmagában, másra nem figyelve azonban nem fog tudni olyat alkotni, ami ne mutatna alapvető hiányosságokat. Éppen ezért kellene megfontolni a bevezetésben is citált Sallustiusz mondását: „Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.”

Monok István